

Tomu odpovídá i složitá geneze svazku. Od jeho prvních propozic ještě v padesátých letech se několikrát změnila jak jeho koncepce (původně šlo o stručnou vysokoškolskou příručku), tak redakce a autorský kolektiv. Jeho dnešní podoba vznikala hlavně v druhé polovině šedesátých let, přičemž obsáhlost úkolu si vyžádala širší autorský kolektiv, než jak tomu bylo zvykem v předcházejících dílech. Spolu s pracovníky Ústavu pro českou literaturu se na něm podíleli i odborníci z katedry české a slovenské literatury Filozofické fakulty Karlovy univerzity.

Přestože šlo z valné části o autory pojetím literatury si blízké, nevyhnul se tak velký kolektiv diferencím ve zpracování příslušných autorských částí. Této rozmanitosti je si redakce plně vědoma; mohla ovšem usměřňovat autory jen v základní koncepci a v zásadách jednotlivých postupů. Nemohla jim však vnucovat své představy o jednotlivých dílech, osobnostech i vývojových otázkách, i když téměř každá kapitola prošla širší diskusí v příslušných odděleních Ústavu nebo v autorském kolektivu. Zůstalo věcí autorů, zda akceptují připomínky z těchto diskusí i připomínky redakce. V tomto smyslu jsou jednotliví spolupracovníci odpovědní za kapitoly, které zpracovali, neboť jsou plně jejich dílem.

DOVĚTEK Z ROKU 1990

Jako mnoho jiných knih potkal i náš IV. díl Dějin české literatury typický normalizační osud: v letech 1968–1969 byl svazek autorsky dokončen a redakčně připraven, prošel recenzním řízením, připomínky vzešlé z tohoto řízení byly zpracovány a svazek byl odevzdán a přijat nakladatelstvím k tisku. Na základě rozhodnutí nového vedení Ústavu pro českou literaturu ČSAV však byl již přijatý svazek podroben novému recenznímu řízení, pro něž byli jmenováni noví tři (!) recenzenti; stačil už posudek prvního z nich, aby svazek byl vyřazen z plánu. Profesor Josef Hrabák v obsáhlém posudku formuloval (vedle řady drobnějších věcných i méně věcných připomínek) několik zásadních ideových námitek: že se v celkové koncepci pro přílišný „nadhled“ autorů ztrácí „ideová páteř“ daného období, již je „vývoj k literatuře socialistické“ („každý literární fakt by měl být interpretován a hodnocen z tohoto úhlu“), že místo aby se vycházelo „z třídních pozic jednotlivých autorů a z postavení jejich díla v třídním zápase“ stojí v popředí zájmu „většinou problematika lidské existence“; chybí „syntetická kapitola o vztahu literární tvorby ke Komunistické straně Československa“ atd. atd. Závěr byl zcela jednoznačný: „... po stránce faktografické je dílo plně na výši. Je třeba vysoce ocenit velkou heuristickou práci, kterou autoři museli vykonat. Námítky se týkají některých věcí diskusní povahy, metody výkladů, proporcionality, ale hlavně ideové nevyrovnanosti. Dílo dostávalo konečnou podobu v letech plných ideové nejasnosti a zmatků a je to na něm vidět, zejména na snaze po „nadhledu“ a „objektivnosti“. Navrhují proto, aby se zatím nevydávalo a uložilo v ÚČSL...“ (Podtrhl J. H.)

Díky této ideové ostražitosti přečkalo dílo v zásuvkách redaktorů „zatím“ dvě desetky let. Někteří z jeho autorů strávili tato léta na nejrůznějších mimovědeckých pracovištích, čtyři autoři — Věra Karfíková, Miroslav Laiske, Milan Obst a Břetislav Štorek — mezitím zemřeli. Zemřel také Miloslav Nosek, který vypracoval první verze kapitoly o dramatu dvacátých let (do definitivní podoby kapitolu dovedla L. Lantová). Po dvaceti letech, za zcela nových okolností společenských a v nově se tvořícím myšlenkovém klimatu se objevila před námi možnost dílo konečně vydat a zúročit tak několikaletou práci do něho vloženou. Autoři a redaktori byli postaveni před dilema. Pro vydání mluvila zejména skutečnost, že za celou tuto dobu žádná podobná syntetická práce na půdě Akademie ani mimo ni nevznikla a v dohledné době stěžejní vznikne, a přitom její nedostatek je silně pocítován zejména na vysokých školách. Na druhé straně si autoři byli samozřejmě vědomi, že jejich práce nese pečeť doby, ve které vznikala, a že bude dnes konfrontována se situací podstatně odlišnou, s novými tendencemi v oblasti vědeckého myšlení, včetně myšlení o literatuře (a včetně myšlení autorů samých). Víme, že dvacetileté prodlení důkladně prověří životnost naší práce — jako ostatně prověřuje čas životnost každého díla a každé myšlenky.

Jestliže jsme se nakonec přesto rozhodli vydat práci v původní podobě, má to přinejmenším dva důvody. Za prvé je to proto, že cítíme povinnost uzavřít nedokončené dílo, jak bylo původně proponováno (čtyřsvazkové Dějiny české literatury) a zaplnit mezeru, která tu existuje prakticky po několik desetiletí (od vydání Přehledných dějin Arne Nováka). Druhým důvodem je naše přesvědčení, že při vší ohraničenosti koncepčních a metodologických východisek, jíž jsme si vědomi, si naše práce podržela i dnes jistou informační hodnotu, i když by se byla přirozeně adekvátněji realizovala v době svého vzniku. Ostatně mluvíme-li o poplatnosti době, neznamená to jen poplatnost určitým strnulým ideologickým schémátům; vždyť konkrétně šedesátá léta, kdy naše práce vznikala, byla obdobím, kdy v humanitních vědách docházelo k rozkladu těchto schémat, k uvolňování tvořivého myšlení, k postupnému otvírání „tabuizovaných“ témat atd. Byli bychom rádi, kdyby v našich Dějinách našel čtenář i tuto stránku „poplatnosti době“. Sami si mezery své práce uvědomujeme zejména jako — větší či menší — jednostrannost v rozložení důrazu a pozornosti při výkladu konkrétních literárních jevů, jako stopy právě oné „ideové páteře“, kterou nám náš dodatečný recenzent upřel a jíž měl být „vývoj k literatuře socialistické“.

Základní koncepční a metodologický přístup, který autoři vložili do své práce a který tento díl spojuje s předchozími, znemožnil podstatnější zásahy, aniž by došlo k porušení celistvosti díla. Autoři proto omezili své korektury jen na jazykové a věcné detaily. Podstatněji jsme zasáhli jen do stránky věcně informativní, s přihlédnutím k tomu, aby práce sloužila dnešnímu čtenáři: doplnili jsme proto bibliografické a biografické údaje jak v závěru jednotlivých kapitol, tak v soupisu autorů a i uvnitř textu, a to k roku 1990 (jen výjimečně k roku 1994, zejm. data úmrtí).

Následující bibliografie obsahuje jen soupis prací vztahujících se zpravidla k celému období a poskytujících základní informace. Podrobnější bibliografii k jednotlivým obdobím, stejně jako k autorům, uvádíme u jednotlivých obecných a monografických kapitol. Protože pro dvacátá a třicátá léta 20. století je většina literatury společná, sloučili jsme ji i my do jedné informace, uvedené na závěr kapitoly o literatuře v letech 1929–1945.

Synteticky je literatura od roku 1898 zachycena v rámci 4. vydání díla J. V. Nováka a Arne Nováka Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny (1936–1939); vydavatelé jejich zkráceného znění Rudolf Havel a Antonín Grund (Stručné dějiny literatury české, 1946) doplnili svazek novější bibliografií. Nověji je literatuře 20. století věnována část přehledné historické práce Průvodce po dějinách české literatury (1976, 2. dopl. vyd. 1978, 3. vyd. 1984) autorů Josefa Hrabáka, Dušana Jeřábka a Zdeňky Tiché a knihy Antonína Měšfana Geschichte der tschechischen Literatur im 19. und 20. Jahrhundert z roku 1984 (česky s titulem Česká literatura 1785–1985, 68 Publishers, Toronto, 1987). Interpretací základních básnických, prozaických i dramatických děl české literatury, zejména literatury 20. století, se zabývá kolektivní práce Rozumět literatuře (1. díl 1986). Literatura od devadesátých let 19. století, ev. od počátku 20. století, je zpracována v sociologicky orientované práci Bedřicha Václavka Česká literatura 20. století (1935), a dále v pracích Františka Buriánka Česká literatura 20. století (1968), která nově zpracovává předcházející autorovy přehledy uveřejňované zpravidla jako vysokoškolská skripta, a Česká literatura první poloviny 20. století (1981).

Vývoj českého verše sledoval až k dvacátým letům 20. století Jan Mukařovský v syntetické práci Obecné zásady a vývoj novočeského verše (Čs. vlastivěda III, 1934, též v Kapitolách z české poetiky I, 1948) a vývoj spisovné češtiny Bohuslav Havránek v Dodatcích k Čs. vlastivědě (III, 1934). Rozbory jednotlivých knih novodobé české poezie od Kollárových Slávy dcery po Holanovu Terezku Planetovou podává nejnověji Slovník básnických knih (1990) autorů Miroslava Červenky, Vladimíra Macury, Jaroslava Meda a Zdeňka Pešata.

O vývoji české prózy pojednává předmluva Arne Nováka v prvním svazku desetidílného Výboru z krásné prózy československé I–X, 1932, nazvaná O české próze výpravné.

Syntetické práce o dramatu napsali: Jan Máchal, Dějiny českého dramatu (1917, 2. rozšíř. vyd. 1929, s přehledem literatury); Václav Tille, Činohra Národního divadla od roku 1900 do převratu (1935); Otokar Fischer, Činohra v pražských divadlech: Prozatímním, Národním, Městském, 1862–1934 (Čs. vlastivěda VIII, 1935). Historie vinohradského divadla je zpracována ve sborníku Divadlo na Vinohradech 1907–1967 (1968), plzeňského divadla ve sborníku Sto let českého divadla v Plzni 1865–1965 (1968), divadla Uranie ve dvousvazkové Uranii v dokumentech (1971). Obecněji zachycují vývoj české-

ho divadla ve 20. století Jana Kopeckého Kapitoly z dějin českého divadla I, 1890–1918, (1951, 2. vyd. s názvem Nástin dějin českého divadla V, 1955), a zejména kolektivní Dějiny českého divadla III, Činohra 1848–1918 (1977) a IV, Činoherní divadlo v Československé republice a za nacistické okupace (1983).

O literární kritice vyšla studie Arne Nováka Kritika literární (1916, 2. vyd. 1925) a přehledná práce Pavla Fraenkla K vývoji novodobé české literární kritiky (1930). Literární kritikou 20. století se rovněž zčásti zabývá sborník Z dějin české literární kritiky (1965); divadelní kritice je pak věnován sborník Počátky české marxistické divadelní kritiky (1965).

Dětskou literaturou se vedle syntetické práce Otakara Pospíšila a V. F. Suka Dětská literatura česká (1924) zabývá řada přehledů a studií: Jan Petrus napsal Přehled československé literatury pro mládež (1937), Štěpán Polášek-Topol vydal Českou literaturu pro mládež (1937), Bedřich Fučík studii O knihu pro mládež (1941), Vladimír Pazourek Literaturu pro mládež (1942). Po válce zpracoval Moderní českou literaturu pro děti (1962) Václav Stejskal a úhrnný historický přehled podal Otakar Chaloupka a Jaroslav Voráček v knize Kontury české literatury pro děti a mládež (1979, rozšíř. vyd. 1984). Slovníkovým způsobem je tato látka zachycena v kolektivní práci Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež (1985). Vývojem názorů na dětskou literaturu se zabývá Jaroslav Voráček v knize Historické a teoretické koncepce české literatury pro mládež (1982).

K aktivitě německých spisovatelů žijících v Čechách se vztahuje pojednání Pavla Eisnera Německá literatura na půdě ČSR od roku 1848 do našich dnů (Čs. vlastivěda VII, 1933), autobiografie Maxe Broda Život plný bojů (1966), sborníky Weltfreunde, Konferenz über die Prager deutsche Literatur 1965 (1967) a Exil und Asyl, Antifaschistische deutsche Literatur in der Tschechoslowakei 1933–1938 (1981).

Dějiny novinářství od roku 1860 do třicátých let zpracoval Karel Hoch (Čs. vlastivěda VII, 1933), nověji Milena Beránková ad. v čtyřdílných Dějinách žurnalistiky (I. Český periodický tisk do roku 1918, 1981; III. Český a slovenský tisk v letech 1918–1944, 1988). Přehled vývoje knihkupectví a nakladatelství v ČSR od převratu podává Josef Volf (Čs. vlastivěda VII, 1933), historii jednotlivých nakladatelství obsahují sborníky Jan Laichter (1935), J. R. Vilímek (1937) a František Borový (1937). Jarmila Kroftová zpracovala vzpomínky svého otce v knize Nakladatel B. Kočí vzpomíná (1948), dějiny Aventina v širokých kulturních souvislostech zachytil Otakar Štorch-Marien v třídílných Pamětech nakladatele Aventina (1966, 1969, 1972), svou práci pro vydavatelství Františka Borového vylíčili Jaroslav Pilz v knize Národní 9 (1970) a Julius Firt v Knihách a osudech (1972), na svou nakladatelskou činnost vzpomíná Ladislav Kuncif v knize Život pro knihu (Londýn 1985).

Bibliografii knižní produkce v letech 1901–1925 vydali Karel Nosovský a Vilém Pražák v Soupisu československé literatury za léta 1901–1925 (3 sv., 1929–1938), každoroční knižní produkci zachytil od roku 1920 Bibliografický katalog, vycházející pravidelně s určitými obměnami názvu. Časopisecké články částečně registroval oddíl literatury v soupisu Filologie v literatuře české, která vycházela v letech 1914–1922 a 1935. Další souhrnné bibliografie vydali Jaroslav Kunc, Česká literární bibliografie I–III (5 sv., 1963–1968) a Olga Balášová, Miroslav Laiske, Emanuel Macek a Jaroslav Nečas, Česká literární věda 1945–1955 (1964); jednotlivé ročenky vydává Ústav pro českou literaturu s názvem Česká literární věda — bohemistika (1961–1980). Soupis bibliografií novin a časopisů vydávaných od roku 1803 do současnosti na území Československé republiky uspořádal Karel Malec (1959). Soupis moravských novin a časopisů z let 1848–1918 obsahuje publikace Milady Wurmové (1955, doplněno Příspěvkem k soupisu moravských novin a časopisů z let 1848–1918 od Miroslava Laiska, Bibliografický katalog ČSR, 1959).

Bibliografické a biografické údaje spolu s portréty jednotlivých osobností najdeme ve Slovníku soudobých českých spisovatelů Jaroslava Kuncce (I, 1945, II, 1946), ve Slovníku českých spisovatelů (1964), ve slovníkových příručkách Česká literatura 1918–1945 (1970), Čeští spisovatelé z přelomu 19. a 20. století (1972, zahrnuto do knihy Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století, 1973) a Čeští spisovatelé 20. století (1985), nejnověji v Lexikonu české literatury (I, A–G, 1985, 2/I, H–J, 2/II, K–L, 1993; plánovány 4 svazky).